

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

ДІАНА БАГДАСАРОВА,

докторант Донецького інституту Міжрегіональної академії управління персоналом

У статті проаналізовано існуючий стан туристичної галузі України, розглянуто динаміку та основні тенденції іноземних та зарубіжних туристичних потоків за період із 2009 до 2011 року, їх напрями та географічний розподіл та визначено внесок туризму в економіку України.

Ключові слова: туризм, туристична галузь, туристичні послуги, в'їзні туристичні потоки, в'їзні туристичні потоки, географічний розподіл туристичних потоків, імпорт послуг, експорт послуг.

Постановка проблеми та стан її вивчення.

Туристична галузь є невід'ємною складовою української економіки. Незважаючи на всі політичні та соціально-економічні труднощі останніх років, індустрія туризму стала тією галуззю народного господарства України, яка з року в рік без залучення державних дотацій стабільно нарощує обсяги виробництва туристичного продукту, служить джерелом поповнення національного бюджету та постійно створює нові робочі місця.

Актуальність дослідження туристичної галузі обумовлена її багатогранністю та суспільною значущістю, бо вона не тільки впливає на такі сектори народного господарства, як транспорт, торгівля, будівництво тощо, але й сприяє культурному збагаченню суспільства.

Проблема аналізу туристичного ринку знайшла своє відображення в працях С. Ю. Цьохли [1], В. Ф. Кіфяка [2], О. М. Азарян [3] та ін. Водночас активна динаміка процесів у туристичній галузі обумовлює необхідність постійного їх відстеження з визначенням наявних тенденцій.

Мета роботи - оцінити сучасний стан туристичного ринку України, встановити наявні тенденції його розвитку, виявити позитивні й негативні моменти вітчизняного туристичного бізнесу.

Виклад основного матеріалу. З підвищенням значення туризму в економіці України зростають потреби в періодичному аналізі статистичних даних про стан, динаміку та тенденції розвитку туристичної індустрії. Україна має всі передумови для повноцінного розвитку своєї туристичної галузі: природні, історичні, соціальні, економічні, демографічні тощо.

Про розвиток туризму в Україні свідчить динаміка показників кількості туристів (табл. 1). За даними Державної служби статистики України, загальний обсяг туристичних потоків за 2011 р. складає 41,188 млн осіб, що на 7,31 % більше, ніж у 2010 р., та майже на 14 % більше, ніж у 2009 р.

Кількість іноземних громадян, які в 2011 р. відвідали Україну, склала 21,415 млн осіб, що на 1 % більше, ніж у попередньому 2010 р., та на 2,97 % більше, ніж 2 роки тому - у 2009 р.

Таблиця 1. - Динаміка в'їзного та іноземного туризму в Україні за даними Державної служби статистики України (2009-2011 рр.)*

Показники/Період	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Загальний обсяг туристичних потоків			
Млн осіб	36,131	38,383	41,188
Базисний темп росту, %	-	106,23	113,99
Базисний темп приросту, %	-	6,23	13,99
Іноземні громадяни, які відвідали Україну			
Млн осіб	20,798	21,203	21,415
Частка в загальному обсязі туристичних потоків, %	57,56	55,24	51,99
Базисний темп росту, %	-	101,95	102,97
Базисний темп приросту, %	-	1,95	2,97
Громадяни України, які виїжджали за кордон			
Млн осіб	15,333	17,18	19,773
Частка в загальному обсязі турпотоків, %	42,44	44,76	48,01
Базисний темп росту, %	-	112,05	128,96
Базисний темп приросту, %	-	12,05	28,96

* Складено автором із використанням даних Державної служби статистики України [4].

Кількість громадян, які виїжджали за кордон у період із 2009 до 2011 р., склала 52,286 млн осіб. У 2011 р. за кордон виїхали на 15,09 % українців

більше, ніж у попередньому році, та на 28,96 % більше, ніж у 2009 р.

Темпи приросту в'їзного туризму випереджають

№ 1 (121) січень-лютий 2013 р.

темпи приросту в'їзного, це не є позитивним для галузі, однак те, що в'їзний туристичний потік за три досліджувані роки перевищує виїзний, указує на розвиток туристичного бізнесу в Україні. Унаслідок підвищення обізнаності іноземних туристів з Україною, покращення її репутації на міжнародній арені та спрощення умов перетинання кордонів, динаміка потоку в'їзних туристів в Україну щороку зростає.

За період із 2009 до 2011 року частка обслугованих суб'єктами туристичної діяльності осіб у загальному обсязі туристичних потоків зменшується (табл. 2). Порівнюючи дані щодо туристичних потоків та кількості туристів, які були обслуговані суб'єктами туристичної діяльності, можна зробити висновок, що туристи почали віддавати перевагу самостійним подорожам, не вдаючись до послуг туристичних організацій. Таку тенденцію ми пов'язуємо з тим, що, по-перше, багато людей заретинають кордон з іншою метою (наприклад, заробітку, відвідин родичів тощо), а на прикордонному пункті повідомляють, що виїжджають в іншу країну як туристи, у результаті чого відповідні служби подають звіти до органів статистики, у яких не відображений реальний стан справ; по-друге, через

стрімкий розвиток різних систем глобальних комунікацій (у першу чергу, мережі Інтернет), а також спрощення візового режиму з деякими країнами, багато туристичних продуктів можна придбати безпосередньо в продавця, тож зникає необхідність у посередниках, якими часто виступають туристичні організації. У 2011 році з усієї кількості осіб, за даними Державної служби статистики України, до туристичних агенцій та операторів звернулися лише 5,68 % туристів, що на 0,26 % менше, ніж у попередньому 2010 році, та на 0,66 % менше, ніж 2 роки тому - у 2009 р. А темп приросту загального турпотоку за період 2009-2011 рр., навпаки, збільшився майже на 14 %. Така ситуація пов'язана з тим, що в останні роки збільшилася можливість самостійного бронювання туристами транспортних квитків та місць у готелях через мережу Інтернет, що значно полегшує процедуру придбання туристичних послуг. Однак частка обслугованих ліцензіатами іноземних громадян, які відвідали Україну у 2011 році, зросла на 21,4 % у порівнянні з 2009 роком, а частка українців за аналогічний період зросла на 18,8 %, що пов'язано із загальним збільшенням кількості туристів.

Таблиця 2. - Порівняння туристичних потоків в Україні (2009-2011 рр.)*

Рік	Загальна кількість, млн осіб		Відхилення		Іноземні громадяни, які відвідали Україну, млн осіб		Відхилення		Громадяни України, які виїжджали за кордон, млн осіб		Відхилення	
	За даними ДССУ	Обслуговані суб'єктами тур. діяльності	Абс.	Частка, %	За даними ДССУ	Обслуговані суб'єктами тур. діяльності	Абс.	Частка, %	За даними ДССУ	Обслуговані суб'єктами тур. діяльності	Абс.	Частка, %
2009	36,13	2,29	33,84	6,34	20,80	0,28	20,52	1,36	15,33	0,91	14,42	5,96
2010	38,38	2,28	36,10	5,94	21,20	0,34	20,87	1,58	17,18	1,30	15,88	7,54
2011	41,18	2,34	38,84	5,68	21,41	0,34	21,07	1,59	19,77	1,40	18,37	7,08
ТП, 2009-2011, %	13,9	2,2	-	-10,4	2,9	21,4	-	16,9	28,9	53,8	-	18,8

* Складено автором із використанням даних Державної служби статистики України [4].

Обсяг виїзду українців за кордон за три досліджуваних роки дорівнює 52,28 млн осіб, із яких тільки 3,61 млн обслуговувались ліцензіатами, тобто тільки 6,9 % із них подорожують організовано. Що стосується в'їзного туризму, то тільки 1,51 % із 63,41 млн осіб, що відвідали Україну, зверталися при цьому до послуг туристичних організацій.

Характерною тенденцією як в'їзного, так і виїзного туристичних потоків є переважання приватних подорожей над службовими та організованими туристичними подорожами (табл. 3).

У структурі в'їзного туристичного потоку за період із 2009 до 2011 року відбулися такі зміни (табл. 3): частка організованого туризму скоротилася з 6,6 % у 2009 р. до 5,2 % у 2010 р., а в 2011 р. збільшилася на 0,6 %. Частка приватного туризму збільшилася з 89,8 % у 2009 р. до 91,5 % у 2010 р., але у 2011 р. скоротилася до 91,1 %. Що стосується службових поїздок, то наявне постійне скорочення їхньої частки з 3,6 % у 2009 р. до 3,3 % у 2010 р. та до 3,1 % у 2011 р.

Збільшення обсягів в'їзного туристичного потоку відбулося через збільшення кількості подорожей із

приватною метою. Зростання потоку туристів на територію України відбувається переважно за рахунок громадян сусідніх або близьких країн, особливо Росії.

Що стосується виїзного туризму, то протягом досліджуваного періоду спостерігається зростання частки приватних подорожей, зменшення частки службових поїздок та коливання часток організованих поїздок.

У структурі виїзного туристичного потоку за період із 2009 до 2011 р. відбулися такі зміни (табл. 3): частка організованого туризму скоротилася з 9,3 % у 2009 р. до 7,4 % у 2010 р., а у 2011 р. збільшилася на 0,6 % до 8 %. Частка приватного туризму збільшилася з 85,3 % у 2009 р. до 87,5 % у 2010 р. і до 87,6 % у 2011 р. Частка ж службових подорожей скоротилася з 5,4 % у 2009 р. до 5,1 % у 2010 р. та до 4,4 % у 2011 р.

Зростання частки приватного туризму у виїзному туристичному потоці свідчить про негативний характер змін на українському туристичному ринку, тому в організації виїзного туризму слід звернути увагу на обслуговування індивідуальних запитів туристів та покращення якості послуг.

№ 1 (121) січень-лютий 2013 р.

Таблиця 3. - Напрямки в'їзного та виїзного туризму (2009-2011 рр.)*

Напрямки/Період		В'їзний туризм			Виїзний туризм		
		2009	2010	2011	2009	2010	2011
Організований туризм	Кількість, млн осіб	1,35	1,08	1,23	1,42	1,28	1,59
	Базисний темп росту, %	-	80	91,1	-	90,1	111,9
	Базисний темп приросту, %	-	-20	-8,9	-	-9,9	11,9
	Частка, %	6,6	5,2	5,8	9,3	7,4	8
Приватний туризм	Кількість, млн осіб	18,35	19,09	19,18	13,07	15,04	17,29
	Базисний темп росту, %	-	104,03	104,52	-	115,07	132,29
	Базисний темп приросту, %	-	4,03	4,52	-	15,07	32,29
	Частка, %	89,8	91,5	91,1	85,3	87,5	87,6
Службові поїздки	Кількість, млн осіб	0,74	0,69	0,64	0,84	0,87	0,89
	Базисний темп росту, %	-	93,24	86,49	-	103,57	105,95
	Базисний темп приросту, %	-	-6,76	-13,51	-	3,57	5,95
	Частка, %	3,6	3,3	3,1	5,4	5,1	4,4

* Складено автором із використанням даних Державної служби статистики України [4].

Пріоритетним видом туризму для України є в'їзний туризм, основними принципами якого повинні бути:

1) формування якісного національного туристичного продукту, здатного конкурувати з аналогічним продуктом інших країн, що володіє повним набором якісних характеристик, які відповідають сучасним уявленням про туристичне обслуговування;

2) сучасний рівень сервісу; професійно підготовлений обслуговуючий персонал;

3) продумана рекламно-інформаційна політика як в Україні (позитивне уявлення про в'їзний туризм), так і за кордоном (загальне позитивне уявлення про Україну);

4) залучення інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури (як внутрішніх, так і зовнішніх).

Розвиток в'їзного туризму здатен забезпечити Україні одержання валютних коштів за туристичний продукт у державний бюджет без його вивозу за кордон; створення додаткових робочих місць; формування позитивного іміджу країни на міжнародній арені.

Інформація про географічну структуру в'їзного та виїзного туризму важлива для визначення політики держави у сфері туристичного бізнесу на міжнародному рівні. За її допомогою держава та туристичні підприємства можуть урахувати в плануванні своєї діяльності особливості й переваги іноземних туристів. Що стосується географічного розподілу туристичних потоків, то як у в'їзному, так і виїзному потоці існують країни-лідери, які за досліджуваний період не зазнали змін (табл. 4 та 5).

Так, за період із 2009 до 2011 р. в'їзний туристичний потік був сформований такими країнами: Російська Федерація, Молдова, Білорусь, Польща, Румунія, Угорщина, Словаччина, Німеччина, США та Узбекистан - на ці 10 країн припадає 94,9 %, 94,7 % та 93,8 % загального в'їзного туристичного потоку в Україну за три досліджувані роки відповідно.

Що стосується виїзного туристичного потоку, то за період із 2009 до 2011 р. незмінними країнами-лідерами були: Російська Федерація, Польща, Молдова, Угорщина, Білорусь, Румунія, Туреччина, Словаччина, Єгипет та Німеччина - 93,7 %, 93,6 % та 92,8 % від загального виїзного туристичного потоку відповідно за три досліджувані роки.

На сучасному виїзному туристичному ринку України спостерігаються певні тенденції розвитку: спрощуються умови виїзду туристів; вводиться по-

літика валютного регулювання, що дозволяє легітимне конвертування й вивезення валюти; виділяється сегмент населення, що володіє достатньою платоспроможністю для закордонних поїздок; розширюються ділові контакти й співпраця України із зарубіжними партнерами; відзначається інтенсивне просування іноземного туристичного продукту в Україну; змінюється структура споживання населення на користь туристичних послуг.

Розглянемо детальніше роль туристичної галузі в структурі платіжного балансу України (табл. 6). До експорту туристичних послуг включаються надходження коштів від нерезидентів України за туристичні послуги, а до імпорту - витрати резидентів України на туристичні послуги, які перераховуються за кордон.

Як демонструє таблиця 6, середньорічний оборот міжнародних операцій, пов'язаних із послугами подорожування, у 2009 році дорівнював 6906 млн дол., за рік він збільшився на 624 млн, а у 2011 році збільшився ще на 1225 млн та дорівнював уже 8755 млн дол. А частка туристичних послуг у загальному обороті послуг зменшилася з 2009 до 2011 р. на 1,4 %, але це пов'язано зі зростанням обороту послуг узагалі.

Загальний експорт туристичних послуг, тобто витрати іноземних громадян на території України протягом 2011 р., складав 4294 млн дол., що на 13,3 % перевищило показники 2010 р. та на 20,1 % - показники 2009 р. Експорт туристичних послуг у розрахунку на одного нерезидента у 2011 р. дорівнював 203 дол., що на 9 % більше, ніж рік тому, та на 15,3 % більше, ніж 2 роки тому.

Що стосується загального імпорту туристичних послуг (витрати громадян України за кордоном), то у 2011 р. він дорівнював 4461 млн дол., що на 19 % перевищує аналогічний показник попереднього року та майже на 40 % - показник 2009 р. Імпорт туристичних послуг у розрахунку на одного резидента України у 2011 р. дорівнював 251 дол., що на 6,3 % вище, ніж у 2010 р., та на 9,1 % більше, ніж у 2009 р.

Із 2009 р. спостерігалось скорочення сальдо статті "Подорожі", а у 2011 р. воно взагалі набуло негативного значення - -167 млн дол. Основним фактором цього було випередження темпів зростання чисельності подорожуючих українців порівняно з темпами зростання кількості іноземців, які здійснили подорожі в Україну.

№ 1 (121) січень-лютий 2013 р.

Таблиця 4. - Географічний розподіл в'їзного туристичного потоку в Україну (2009-2011 рр.)*

Роки/Країни		Росія	Молдова	Білорусь	Польща	Румунія	Угорщина	Словаччина	Німеччина	США	Узбекистан	Разом
2009	Кількість, тис. осіб	6964,4	4339,1	2984,7	2546,1	1077,3	814,8	537,5	213,9	123	96,3	
	Частка, %	33,5	20,9	14,4	12,2	5,2	3,9	2,6	1,1	0,6	0,5	94,9
2010	Кількість, тис. осіб	7900,4	4063,5	3058	2089,6	910,5	944,8	609,9	227,8	125,9	105,5	
	Частка, %	37,3	19,2	14,4	9,9	4,3	4,5	2,9	1,1	0,6	0,5	94,7
2011	Кількість, тис. осіб	9018,5	4071,8	2643,9	1720,1	735,2	862,1	564,3	231,7	127,9	141,2	
	Частка, %	42,1	19	12,3	8	3,4	4	2,6	1,1	0,6	0,7	93,8

* Складено автором з використанням даних Державної служби статистики України [4].

Таблиця 5. - Географічний розподіл виїзного туристичного потоку з України (2009-2011 рр.)*

Роки/Країни		Росія	Польща	Молдова	Угорщина	Білорусь	Румунія	Туреччина	Словаччина	Єгипет	Німеччина	Разом
2009	Кількість, тис. осіб	4982	2954,2	1989,4	1602,6	1036,2	544,9	440,2	377,6	237,1	190,1	
	Частка, %	32,5	19,3	12,9	10,5	6,8	3,6	2,9	2,5	1,5	1,2	93,7
2010	Кількість, тис. осіб	5233,9	3999,6	1889,7	1789,3	1135,1	503,2	459,1	383,9	328,6	383,3	
	Частка, %	30,5	23,3	10,9	10,4	6,6	2,9	2,7	2,2	1,9	2,2	93,6
2011	Кількість, тис. осіб	5475,5	5102,9	2221,4	1726,9	1581,1	556,8	605,6	425,6	299,9	361,7	
	Частка, %	27,7	25,8	11,2	8,7	8	2,8	3,1	2,2	1,5	1,8	92,8

* Складено автором з використанням даних Державної служби статистики України [4].

Таблиця 6. - Динаміка показників експорту та імпорту туристичних послуг (2009-2011 рр.)*

Показники/Періоди	2009	2010	2011
Оборот			
Загальний оборот міжнародних послуг, млн дол.	25364	29724	33965
Оборот міжнародних операцій, що пов'язані з послугами подорожування, млн дол.	6906	7530	8755
Темп росту базисний, %	-	109	126,8
Темп приросту базисний, %	-	9	26,8
Частка в загальному обороті міжнародних послуг, %	27,2	25,3	25,8
Експорт			
Загальний експорт послуг, млн дол.	13859	17064	19426
Експорт туристичних послуг, млн дол.	3576	3788	4294
Темп росту базисний, %	-	105,9	120,1
Темп приросту базисний, %	-	5,9	20,1
Частка туристичних послуг у загальному експорті послуг, %	25,8	22,2	22,1
Експорт туристичних послуг на одного туриста, дол.	176	186	203
Імпорт			
Загальний імпорт послуг, млн дол.	11505	12660	14539
Імпорт туристичних послуг, млн дол.	3330	3742	4461
Темп росту базисний, %	-	112,4	133,9
Темп приросту базисний, %	-	12,4	33,9
Частка туристичних послуг у загальному імпорті послуг, %	28,9	29,6	30,7
Імпорт туристичних послуг на одного туриста, дол.	230	236	251
Відношення експорту до імпорту	1,1	1,01	0,9
Сальдо, млн дол.	246	46	-167

* Складено автором із використанням даних Платіжного балансу України [5-7].

№ 1 (121) січень-лютий 2013 р.

Висновки

Сьогодні наша країна займає незначну нішу на міжнародному ринку туристичних послуг, хоча наявні позитивні зрушення. За останні три роки спостерігається зростання обсягів як в'їзних, так і виїзних туристичних потоків, більшу частину яких формують самостійно подорожуючі громадяни - частка організованих туристів у структурі обох потоків не становить навіть 10 %. Розвиток інформаційних технологій та більша обізнаність пересічних громадян збільшує кількість тих, хто подорожує без звернення до спеціалізованих організацій. Географія туристичних потоків за досліджуваній період незмінна - країни близького зарубіжжя, СНД та США, у виїзних напрямках - ще Туреччина та Єгипет - найпопулярніші destinations вітчизняних туристів, і ніщо не вказує на те, що в найближчі роки в цьому напрямку відбудуться якісь значні зміни. Спостерігається щорічне збільшення обсягів імпорту та експорту туристичних послуг, однак темпи зростання імпорту випереджають експорт, через що у 2011 р. сальдо за статтею "Подорожі" набуло негативного значення.

Попри те, що взагалі виїзний туризм розвивається більш стрімкими темпами, ніж в'їзний, спостерігається позитивна тенденція перевищення кількості іноземних громадян, що відвідали Україну над подорожуючими українцями. Тому стратегічною метою туризму в Україні є створення конкурентоспроможного туристського продукту, який зможе гідно представити себе на світовому ринку. Незважаючи на наявність певних проблем, Україна має шанси стати туристичною державою, привабливою для іноземних громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цьохла С. Ю. Систематизація факторів розвитку туристичної індустрії / С. Ю. Цьохла // Вчені записки ТНУ. - 2009. - № 2. - С. 373-380. - (Серія: Економіка та управління).
2. Кіфяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кіфяк. - Чернівці : Книги-XXI, 2003. - 300 с.

3. Азарян О. М. Ринок туристичних послуг: моніторинг і розвиток комплексу маркетингу : [монографія] / О. М. Азарян, Н. Л. Жукова. - Донецьк : Вид-во ДонМУ, 2002. - 241 с.

4. Державний комітет статистики України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5. Платіжний баланс і зовнішній борг України, 2009 [Електронний ресурс] : за даними Національного банку України. - Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=7B898A8BD8DD73AAAA4335C456559B96?id=66374>.

6. Платіжний баланс і зовнішній борг України, 2010 [Електронний ресурс] : за даними Національного банку України. - Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=359A0D698CB66EDFA7A567432CC16711?id=73706>.

7. Платіжний баланс і зовнішній борг України, 2010 [Електронний ресурс] : за даними Національного банку України. - Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=112444>.

REFERENCES

1. Tsokhla S. (2009), Ordering of factors of the tourist's industry development, *TNU memoirs. Series: Economy and management*, No. 2, pp. 373-380 (ukr).

2. Kifiak V. (2003), *Organization of tourist activity in Ukraine*, Knihi-XXI, Chernivtsi, 300 p. (ukr).

3. Azarian O. & Zhukova N. (2002), *Tourism market: the marketing mix monitoring and development*, Publishing house of DMU, Donetsk, 241 p. (ukr).

4. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5. National bank of Ukraine (2009), *Payment balance and external debt of Ukraine*, available at: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=7B898A8BD8DD73AAAA4335C456559B96?id=66374> (ukr).

6. National bank of Ukraine (2010), *Payment balance and external debt of Ukraine*, available at: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=359A0D698CB66EDFA7A567432CC16711?id=73706> (ukr).

7. National bank of Ukraine (2011), *Payment balance and external debt of Ukraine*, available at: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=112444> (ukr).

Diana Bahdasarova

ANALYSIS OF TOURISM INDUSTRY OF UKRAINE

This article is devoted to the condition, urgent problems and trends of the modern Ukrainian tourist market. Inbound and outbound tourism flows, trends and geographical distribution have been thoroughly analyzed during research. The dynamics of imports and exports of tourism services, namely the contribution of tourism to the economy of Ukraine have been determined as well. The research is based on statistical information over three years from 2009 to 2011.

A trend of growth of inbound and outbound tourism flows have been shown during research but the rate of growth of outbound tourism is higher than inbound. The research also has been revealed that both domestic and foreign tourists prefer independent travel without the travel agencies. Basic motives for the travelling are private trips, organized tourism and business travel.

As for the geographical distribution of tourist flows, in inbound and outbound directions the leading countries have been identified that have not changed over the researched period. Basically there are neighboring countries, the CIS-countries the USA and Turkey and Egypt - the main destination of Ukrainian tourists.

As for the exports and imports of tourism services the in-kind equivalent of exports have been outpaced imports but the rate of growth of imports is higher than exports and it's a negative trend for Ukrainian tourism.

So, although Ukraine has all chances to become a tourist state in the future it doesn't realize its potential fully nowadays.

Keywords: tourism, tourism industry, tourism services, inbound tourism flows, outbound tourism flows, geographical distribution of tourism flows, import services, export services.

© Д. Багдасарова

Надійшла до редакції 11.01.2013

№ 1 (121) січень-лютий 2013 р.